Arap Edebiyatında

Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi

Editörler
Ahmet Hamdi Can - İhsan Doğru

nobel bilimsel

Arap Edebiyatında Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi

Editörler: Ahmet Hamdi Can - İhsan Doğru

nobel bilimsel

Arap Edebiyatında
Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi
Editörler: Ahmet Hamdi Can - İhsan Doğru

Nedir ki vatan?
Cevaplayıp da geçilecek bir soru değildir.
O senin hem hayatın hem mücadelendir.

Mahmud Derviş

İnsanlık tarihiyle neredeyse eş zamanlı olarak ortaya çıkan vatan mefhumu, hayatın her alanında kendini hissettirirken bu alanların önemli bir parçası olan edebiyatın da her zaman ilgi odağında yer almıştır. Arap coğrafyası, tarih sayfalarında vatan işgali ve bağımsızlık sorunu yaşayanlar arasında adı en çok anılan topraklardandır. Sömürgecilik, işgal ve ihtilallerin uzun süre boy gösterdiği bu toprakların edebiyatları, hiç şüphesiz vatanla ilgili sorunlara kayıtsız kalmamış, edebiyatçılar mücadelelerini yazın sahasında kalemleriyle vermişlerdir. Bu kitapta; Mısır, Suriye, Lübnan, Libya, Filistin, Cezayir ve Irak gibi ülkelerin edebiyatlarına vatan işgali ve bağımsızlık sorununun ve istiklal uğruna verilmiş olan mücadelelerin nasıl yansıdığını, alanında uzman on araştırmacının kaleminden dokuz ayrı başlık altında farklı isim ve eserler örnekleminde göreceksiniz.

ISBN 978-625-433-161-9

ARAP EDEBİYATINDA VATAN VE BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

Editörler: Ahmet Hamdi Can - İhsan Doğru

Arap Edebiyatında Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi

Editörler: Ahmet Hamdi Can - İhsan Doğru

Yayın No.: 888
ISBN: 978-625-433-161-9
E-ISBN: 978-625-433-162-6
Basım Sayısı: 1. Basım, Aralık 2021

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Dicle Korkmaz -dicle@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Meliha Uysal -meliha@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Melek Sena Kıral -melek@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı Sorumlusu: Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt: Sarıyıldız Ofset Amb. Kağ. Paz. San. ve Tic. Ltd Sertifika No.: 23593
İvedik Ağaç İşleri San. Sit. 1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / ANKARA

Kütüphane Bilgi Kartı

Can, Ahmet Hamdi., Doğru, İhsan.
Arap Edebiyatında Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi / Editörler: Ahmet Hamdi Can - İhsan Doğru
1. Basım, XVIII + 238 s., 13,5x21,5 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-433-161-9
E-ISBN: 978-625-433-162-6
1. Arap Edebiyatı 2. Vatan 3. Bağımsızlık mücadelesi

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65 - **Sipariş:** siparis@nobelyayin.com-
E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com / www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kida Dağıtım, Kitapsan, Nezih Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

ÖN SÖZ

Vatan, vatan sevgisi ve bağımsızlık tüm insanların değer verdiği kavramlardır. Vatan uğruna yapılan fedakârlıklar ve girişilen mücadeleler, evrensel olarak takdir görmektedir. Vatan için canlarını feda edenler, ölümlerinin ardından saygıyla anılmakta ve aziz hatıralarını yaşatmak için anıt mezarlar inşa edilmekte, onları unutmamak için anma törenleri düzenlenmektedir. Edebiyatın insanın ilgi duyduğu her alanı kucakladığı bilinmektedir. Tüm dünya edebiyatlarında vatan, vatan sevgisi ve bağımsızlık mücadelesine özel bir yer verildiğini görüyoruz. Arap edebiyatında vatan konusu sıkça işlenir. Arap yazar ve şairler bu konuda sayısız edebî eser vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Vatan Arap edebiyatında, şiir ve nesirde en müstesna yerini almıştır. İnsanlar vatan uğruna canlarını feda edenleri her zaman anarak vefa borcunu ödedikleri gibi yazar ve şairler de edebî eserlerinde onlara hak ettikleri değeri vermek suretiyle onları ölümsüzleştirmektedir.

Günümüz Arap coğrafyasına baktığımızda her tarafın bir yangın yerine döndüğünü görmekteyiz. Demokrasi için mücadele eden halkların sivil devrimlerini tersine çeviren kanlı askerî darbeler, toplumların demokrasi umutlarını yıkamayacak olsa da bir süreliğine durdurmuştur. Arap ülkelerindeki bu çatışmaların yanı sıra İsrail'in Doğu Kudüs'teki Filistinlilerin evlerini boşaltma girişimleri, buna karşı dünya kentlerindeki protestolar tüm dünyada geniş yankı bulmuş ve 2021 yılına damgasını vurmuştur. Arap coğrafyası bir yandan kendi ülkeleri içinde demokrasi mücadelesini taçlandırma girişiminde bulunuyorken bir yandan da neredeyse bir asra yakın süredir devam eden Filistin meselesini adil bir çözüme kavuşturmak için çaba sarf etmektedir. Bu olaylar bizi *Arap Edebiyatında Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi* başlığı altında bir çalışma yapmaya sevk etmiş ve yazarların kıymetli katkılarıyla birlikte ortaya bu kitabı çıkarmamızı sağlamıştır.

Kitabın ilk çalışması olan *Ahmet Şevki'nin Mısır İstiklalinin Müdafaası İçin Sömürge Yöneticisine Hitaben Nazmettiği Lâmiyye'sinin Tahlili* başlıklı çalışmasında Esat Ayyıldız, Mısır'ın ünlü vatan şairi Şevkî'nin, İngiliz sömürge valisi Lord Cromer'in görevinden ayrılmasının ardından nazmettiği bir kasidesini mercek altına almıştır. Şevki'nin bu kasidesinde, Mısır'daki İngiliz sömürge yönetiminin olumsuz icraatlarını eleştirdiği ve Lord Cromer'in bazı savlarına yanıt verdiği gözlemlenmektedir.

Ahmet Hamdi Can, *Filistin Sorunu Bağlamında Ğassân Kenefânî'nin Öykülerinde Vatan; el-Kamîsu'l-Mesrûk Örneği* başlığını taşıyan çalışmada, vatan mefhumuna kısaca değinerek detaylı bir şekilde Filistin tarihi hakkında bilgi vermiştir. Çalışmanın odağını Ğassân Kenefânî'nin *el-Kamîsu'l-Mesrûk* adlı öykü koleksiyonunda ele alınan vatan sorunları, Kenefânî'nin bu sorunlara yaklaşımı ve çözüm önerileri odaklı bir inceleme oluşturur. Kenefânî'ye göre vatanın sorunları iç ve dış yani bireye ve mefhum olarak vatana dönük sorunlar şeklinde ikiye ayrılır. İç sorunların başında ihanet, kendi küçük çıkarları uğruna düşmana casusluk etme, fakirlik, mahrumiyet, mülteci yaşanan hayatın bireylere yansıyan zorlukları ve bencillik gibi unsurlar gelir. Dış sorunların başında Yahudi işgali, Yahudi terörü ve barbarlığı, zoralım ve düşmanın etik dışı savaş anlayışı bulunur.

Zafer Ceylan'ın *Antûn Sa'âde: Yarattığı Vatan Algısıyla Arap Edebiyatına Yön Veren Bir Siyasetçi* başlığını taşıyan çalışması, XX. yüzyılın başlarında yükselişe geçen ve Arap coğrafyasında siyasi bir birlik hedefleyen Arap milliyetçiliği ideolojisi çerçevesinde büyük Suriye ulusu hayalini ortaya koyan Antûn Sa'âde'nin ve onun düşünce dünyasının Arap edebiyatındaki yansımaları üzerine odaklanır. Sa'âde'nin kendisine Mısır'daki firavunculuk hareketini temel aldığını vurgulayan Ceylan, oluşturulan vatan ve kimlik algısıyla birlikte dönemin önde gelen edebiyatçılarının da eserlerinde bu konuyu işlemeye başladıklarını, topluma yönelik mesajlarını kendi kültürel miraslarından beslenerek mito-poetik bir anlatım ve üslup içerisinde yönelttiklerini belirtir.

İhsan Doğru, *Necip el- Kîlânî'nin 'el-Yevmu'l-Mev'ûd' Adlı Romanında Vatan Savunması ve Haçlı İşgaline Başkaldırış* adlı çalışmasında İslamî edebiyatın önde gelen isimlerinden biri olan yazarın 7. Haçlı seferi ve Mansûra direnişini merkezine alan romanında vatan savunması ve işgal girişimini ele alır. Yazar çalışmada görüleceği üzere kendi milletinin tarihine düşkün birisidir. Ona göre tarih kitaplarının verdiği bilgiler yaşananları tam olarak aktaramamakta ve yetersiz kalmaktadır. Tarihî olaylar bir sanat olan hikâye ve roman yoluyla insani bir unsur eklenerek anlatıldığı zaman tesirli olabilmektedir. Çalışmada yazarın halkın ve yöneticilerin ülkeyi işgale karşı korumada nasıl görevler üstlendiği ve vatan savunmasının herkesin görevi olduğuna dair mesajı irdelenmiştir.

Serkut Mustafa Dabbagh ve Muhammed Mahmut Olçun, *Modern Irak Şiirinde Vatan Teması; Adnan Er-Râvî Örneği* adlı çalışmada Adnân er-Râvî'nin *ed-Dîvân* adlı dîvânında ve çeşitli dergilerde yayımlanmış olan şiirlerinde vatan mefhumuna nasıl yaklaştığı ele alınmıştır. Vatan, insanın içerisinde yaşadığı ve hayatını idame ettirmek için yerleştiği yerdir. İnsanın sadece nesiller boyunca süre gelen memleketi değil aynı zamanda yaşadığı mekândır. Vatan temasının, genelde Arap edebiyatı özelde ise Irak şiirinde çokça işlendiğini görmekteyiz. Modern Irak şiirinde şairler, vatan ve millet konularına önem vermişlerdir. Adnân er-Râvî şiirlerinde vatan temasını; mücadele, devrim, milliyetçilik ve Arap davası motiflerini ele alarak işlemektedir.

Yakup Göçemen, *Modern Libya Şiirinde Vatan ve Bağımsızlık Teması* adlı çalışmada İtalyan işgali ve İngiliz yönetimine karşı bağımsızlık mücadelesinin verildiği bir zaman diliminde Libyalıları direnişe teşvik eden şiirleri incelemektedir. Çalışma, kapsamına giren şiirlerin incelenmesi, oluşum ve gelişim sürecini işgalin gölgesinde geçiren modern Libya şiirinde en yaygın temanın vatan ve bağımsızlık olduğunu ortaya koymuştur. Ahmed eş-Şârif, Süleymân Bâşâ el-Bârûnî, Ahmed Refîk el-Mehdevî, Ahmed Ahmed Kannâbe ve İbrâhîm el-Ustâ Ömer gibi vatanperver şairlerin eserle-

rine odaklanan bu çalışma, modern Libya şiirinin tam anlamıyla bir vatan ve bağımsızlık şiiri olduğu sonucuna varmıştır.

Turgay Gökgöz, *Modern Cezayir Şiirinde Millî Bir Şair: Mufdî Zekeriyâ* adlı çalışmasında Arap edebiyatı ve şiirde modernleşme girişimleri ile modern Cezayir şiiri, şairler ve şiir ekollerine yer vermiş ve bağımsızlık şairi Mufdî Zekeriyâ'nın hayatını ve şiirlerini ele almıştır. Mufdî Zekeriyâ birçok ulusal marşın yazarıdır. Kendisine ait çok sayıda şiir divanı vardır. O, sömürgecilik karşıtı bir tavır sergilemiş ve bu tavrı sebebiyle hapis cezasına çarptırılmış ancak davasından ödün vermemiştir. Cezayir Cumhuriyeti ulusal marşının yazarı olan şairin, mücadeleleri ve halkının bağımsızlık mücadelesini Arap dünyasına anlatma gayretinin meyvelerini verdiği vurgulanmıştır.

Mesut Köksoy, *Cezayir Bağımsızlık Mücadelesinin Arap Şiirindeki Yeri* adlı çalışmada şiirde Cezayir bağımsızlık mücadelesi konusunu ele almaktadır. Cezayir bağımsızlık mücadelesi Arap edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Uzun yıllar sömürge altında kalmış ve İsrail-Arap savaşlarında yenilgiye uğramış Arap toplumu Cezayir'in gösterdiği mücadele ile adeta yeniden doğmuştur. Bu mücadele Arap şairleri tarafından o derece benimsenmiştir ki direnişçilere aile üyelerinden biri olarak hitap etmişler, bağımsızlık mücadelenin sembolleri hâline gelmiş erkek ve kadın direnişçileri Arap kültür tarihinde kahramanlar ve kendi ülkelerin direnişçileri ile özdeşleştirmişlerdir. Cezayir bağımsızlık mücadelesi üzerine çok sayıda Arap şairin şiiri bulunmaktadır. Bu çalışmada çeşitli Arap ülkelerinden belli başlı Arap şairlerin Cezayir bağımsızlık mücadelesini genel olarak ele aldıkları ve mücadelede meşhur olmuş şahsiyetler hakkında yazdıkları şiirlerden örnekler verilerek incelenmiştir.

Harun Özel, *Filistinli Şair İbrâhîm Tûkân'ın Şiirlerinde Vatan ve Bağımsızlık Mücadelesi* adlı çalışmasında Filistinli şair İbrâhîm Tûkân'ın sömürge döneminde Filistin davasını şiiriyle nasıl savunduğunu ele almıştır. İbrâhîm Tûkân, millî şiirleriyle Araplar arasında ünü yayılan ilk Filistinli şairdir. İngiliz ve Yahudi işgalinin

hüküm sürdüğü; silah seslerinin bir türlü susmak bilmediği ve her bir karış toprağında acı ve gözyaşının hâkim olduğu bir dönemde yaşamıştır. Vatanperverlik duygularının verdiği coşkuyla bu işgale tepkisiz kalamayan şair, kendine has bir mücadele yöntemi geliştirerek hayatını ve şiirlerini vatanı Filistin'in direniş ve bağımsızlığına adamıştır. Bu süreçte, Filistinlilerin acılarını ve umutlarını daha önce hiçbir Filistinli şairin dile getirmediği şekilde ayrıntılı olarak dile getirmiştir. Özelde Filistin ve genelde diğer Arap ülkelerinin bağımsızlık ve özgürlüğü için şiirler söyleyen Tûkân, Modern dönem Filistin şiirinde biçim ve içerikte yaptığı yeniliklerle Arap dünyasında hem çağdaşlarını hem de yeni yetişen genç nesilleri tesiri altına alan büyük şairlerden biri olmayı başarmıştır.

Ele aldığımız vatan ve bağımsızlık kavramlarının, ortaya çıkan yeni gelişmeler dikkate alındığında diğer alanlarda olduğu gibi edebiyatta da her zaman canlılığını koruyacağı görülebilmektedir. Elinizdeki bu çalışmanın ilgili alana katkı sağlayacağını, bir boşluğu dolduracağını ve ileride yapılacak olan çalışmalara da ışık tutacağını ümit ediyoruz.

Ahmet Hamdi CAN & İhsan DOĞRU

2021

BÖLÜM YAZARLARI

AHMET ŞEVKİ'NİN MISIR İSTİKLALİNİN MÜDAFAASI İÇİN SÖMÜRGE YÖNETİCİSİNE HİTABEN NAZMETTİĞİ LÂMİYYE'SİNİN TAHLİLİ

Esat AYYILDIZ

Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. esatayyildiz@hotmail.com

FİLİSTİN SORUNU BAĞLAMINDA ĞASSÂN KENEFÂNÎ'NİN ÖYKÜLERİNDE VATAN; EL-KAMÎSU'L-MESRÛK ÖRNEĞİ

Ahmet Hamdi CAN

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim ve Tercümanlık Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı. ahamdican@kmu.edu.tr

ANTÛN SA'ÂDE: YARATTIĞI VATAN ALGISIYLA ARAP EDEBİYATINA YÖN VEREN BİR SİYASETÇİ

Zafer CEYLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim ve Tercümanlık Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı. zaferceylan@kmu.edu.tr

NECİP EL- KÎLÂNÎ’NİN ‘EL-YEVMU'L-MEV'ÛD’ ADLI ROMANINDA VATAN SAVUNMASI VE HAÇLI İŞGALİNE BAŞKALDIRIŞ

İhsan DOĞRU

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim ve Tercümanlık Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Ana Bilim Dalı. ihsandogru@kmu.edu.tr

MODERN IRAK ŞİİRİNDE VATAN TEMASI ADNAN er-RÂVÎ ÖRNEĞİ

Serkut Mustafa DABBAGH

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı. smustafa@kmu.edu.tr

Muhammed Mahmut OLÇUN

Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim ve Tercümanlık Bölümü Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı. muhammedmahmudolcun@gmail.com

MODERN LİBYA ŞİİRİNDE VATAN VE BAĞIMSIZLIK TEMASI

Yakup GÖÇEMEN

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belâgatı Ana Bilim Dalı. yakupgocemen@kilis.edu.tr

MODERN CEZAYİR ŞİİRİNDE MİLLÎ BİR ŞAİR: MUFDÎ ZEKERİYÂ

Turgay GÖKGÖZ

Doç. Dr. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. turgaygokgoz@kilis.edu.tr

CEZAYİR BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNİN ARAP ŞİİRİNDEKİ YERİ

Mesut KÖKSOY

Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü. mkoksoy@selcuk.edu.tr

FİLİSTİNLİ ŞAİR İBRÂHÎM TÛKÂN'IN ŞİİRLERİNDE VATAN VE BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

Harun ÖZEL

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı. hozel@ksu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

AHMET ŞEVKİ'NİN MISIR İSTİKLALİNİN MÜDAFAASI İÇİN SÖMÜRGE YÖNETİCİSİNE HİTABEN NAZMETTİĞİ LÂMİYYE'SİNİN TAHLİLİ

Esat Ayyıldız

GİRİŞ

Ahmet Şevki, modern Arap edebiyatında mihenk taşı addedilen şairlerdendir. Arap, Türk, Çerkez ve Yunan olmak üzere muhtelif etnik kökenlere intisabı bulunan şair, 1868 yılında Mısır'da dünyaya gelmiş ve orada yetişmiştir. Ülkesinde aldığı eğitimin etkileri şairin üzerinde hayli uzun soluklu olmuş ve onun karakteri üzerinde büyük bir tesir ihdas etmiştir. Bu nedenle Hidiv Tevfik Paşa (ö. 1892) tarafından öğrenim görmesi için gönderildiği Fransa'da aldığı eğitim, Şevki'nin şairliğine pek az tesir etmiştir. Hidiv II. Abbâs Hilmi Paşa'nın (ö. 1944) zamanında yönetimle ilişkilerini perçinlemiş, Mısır yöneticileri olan Hidivlerle başarılı ilişkiler kurmuş, onları methetmiş ve saray şairi mertebesine yükseltilmiştir. Mamafih Şevki bu dönemde siyasî bağlarını koruma kaygısıyla Hidivlere dalkavukluk etmek ve dönemin Mısırındaki sefaleti görmezden gelmekle itham edilegelmiştir. İngiliz güçlerinin II. Abbas'ı tahttan azletmesine sinirlenen şair, tepkisini belirten şiirler yazmasının ardından, İngilizler tarafından İspanya'ya sürgün edilmiş ve beş yıllını orada geçirmek mecburiyetinde kalmıştır. I. Dünya Savaşı'nın bitişinin ardından Mısır'a dönmüş ve bu kez toplumsal meselelerle alakadar olmaya başlamış ve adını zihinlere

halk şairi olarak kazımayı başarmıştır. Arap şiirine kazandırdığı yenilikler açısından modern çağın en üstün şairi olarak gösterilen Ahmet Şevki, *Emîru'ş-Şu'arâ'* yani *Şairler Prensi* unvanıyla taltif edilmiştir. Ahmet Şevki'nin şiirleri daha sonra *eş-Şevkîyyât* adı altında bir araya getirilmiştir. Kadim zamanlardan esinlenen konuları işleme eğilimi gösteren Şevki, şiirlerinin yanı sıra romanlar ve tiyatro oyunları da kaleme almıştır (Ürün, 2015: 33-34; Landau, 1994: 42-43).

Ahmet Şevki'nin Arap dünyasında elde ettiği saygınlığa paralel olarak Türk akademi camiasında da oldukça büyük bir ilgi görmeyi başardığı gözlemlenmektedir. Şevki'nin ürünlerini ve hayatını ele alan gerek spesifik gerekse genel konulu Türkçe kitap, makale, tez ve bildiriler göz önüne alındığında, onun Türk yazınında, diğer Arap yazarlara oranla daha çok araştırma konusu edildiği ortaya çıkmaktadır. Muhtemelen Şevki'nin Türk üniversitelerinde gördüğü bu yoğun ilginin asli iki nedeni vardır; bunlardan ilki onun akademisyenlere geniş bir araştırma sahası bırakmış olması, yani edebî ürünlerinin çokluğu, ikincisi de şairin Türk kimliğiyle ilişkili olmasıdır.

Ahmet Şevki'yi ele alan kitaplar arasında, Ahmet Kazım Ürün'ün *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair: Ahmet Şevki* (2002a) başlıklı öncü eserini ve İhsan Doğru'nun *Emîru'ş-Şu'arâ Ahmet Şevkî ve Şevkiyyât'ında Toplum ve Siyaset* (2019) adlı kapsamlı çalışmasını saymak mümkündür. Ayrıca İbrahim Şaban ve Abdussettar al-Hajhamad'ın *Ahmet Şevki ve Endülüs'te Kaleme Aldığı Şiirler* (2017a) adlı bir kitap bölümü çalışması da bu bağlamda zikredilmelidir.

Ahmet Şevki'ye ilişkin makaleler arasında, Yusuf Uralgiray'ın *Ahmed Şevki* (1970) adlı çalışması, Kenan Demirayak'ın *Ahmet Şevki'nin Makedonya ve Edirne Mersiyesi: "Yeni Endülüs Mü?"* (1993) adlı özgün eseri, Hüseyin Yazıcı'nın *Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevki ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid* (1997) ve yine Yazıcı'nın *Ahmet Şevki, İkbal ve Yahya Kemal'in Endülüs'e Bakış Açıları* (2008) adlı ilham verici çalışmaları, Ahmet Kazım Ürün'ün

Ahmet Şevki ve Mehmet Akif'te Ortak Unsurlar (2002b) adlı özgün eseri, Sait Uylaş'ın *Niḳâṭu'l-İltiḳâ' fî Eş'âri Kullun min Mehmed 'Âkif ve Ahmed Şevkî* (2007a) adlı çalışması, Ali Bulut'un *Ahmet Şevki Şehir ve İstanbul* adlı çalışması (2019), Zeki Tekin ve İsmail Kırmızı'nın *Mısır'da Osmanlı Hayranı Bir Entelektüel: Ahmet Şevki ve Fikirleri* (2013) adlı çalışması, Ahmet Abdülhadioğlu'nun *el-Mu'âraḍatu'ş-Şi'riyye 'inde Aḥmed Şevḳî: "Dirâse Taḥlîliyye ve Taṭbîḳiyye"* (2019) adlı çalışması, Aysel Ergül Keskin'in iki kısımdan oluşan *Ahmed Şevki'nin Mecnûnu Leyla Tiyatrosunun Ontolojik İncelemesi* (2018; 2019) adlı çalışması, Ahmet Yıldız'ın *Modern Arap Edebiyatında Muâraza: Ahmed Şevkî-Hâşim er-Rifâî Örneği* (2021) adlı eseri, Sadık Kılıç'ın *Ahmet Şevki ve el-Hemziyye ve Nehcu'l-Burde İsimli Kasidelerinden Nebevi Ahlaka Dair Bir Seçki* (2015) adlı çalışması, Ousama Ekhtiar'ın *Algılama Teorisi Işığında Ahmet Şevki'nin Şiirlerindeki Hikayeler* (2016) adlı Arapça eseri, İhab Said İbrahim İbrahim'in *Ahmet Şevki'nin Leyla ile Mecnun Adlı Tiyatrosunda Diyaloğa Dayalı Sezdirimler, Edimbilim Çalışması* (2021) adlı Arapça eseri, Ahmet Derviş Müezzin ve Lamia Yasin'in *Modern Eleştiri Metodolojisine Göre Ahmed Şevkî'nin "Onu Aldattılar" Kasidesi Üzerine Bir Değerlendirme* (2020) adlı Arapça çalışması, Emad Abdelbaky Abdelbaky Aly'nin *Ahmed Şevkî'nin Şiirlerinde Türk Şehirleri ve Önemi* (2020) adlı Arapça çalışması sayılabilir.

Ahmet Şevki'ye ilişkin sunulan bildiriler arasında, Ahmet Kazım Ürün'ün *Ahmet Şevki'nin Şiirlerinde Osmanlı Devleti* (1999, Nisan) ve *Ahmet Şevki'nin Şiirlerinde Boğaziçi ve Marmara* (2018, Ekim) adlı çalışmaları, Yakup Civelek'in *Arap Edebiyatında İstanbul Teması Ahmet Şevkî ve Ahmet Emin Örneği* (2010, Mayıs) adlı çalışması, Sait Uylaş'ın *Niḳâṭu't-Telâḳî fî Eş'âri Ahmed Şevḳî ve Mehmed 'Âkif* (2007b, Nisan) adlı çalışması, Salih Tur'un *Ahmed Şevki'nin Fabl Türü Manzum Öyküleri* (2009) adlı çalışması, İbrahim Şaban ve Abdulsattar Elhajhamed'ın *Ahmed Şevki'nin Sürgün Yıllarında Yazdığı Şiirlerde Vatan Özlemi* (2017b, Kasım) adlı çalışması, Yaşar Daşkıran'ın *Ahmet Şevki'nin Şiirlerinde Osmanlı* (2016) adlı çalışması ve İsmail Araz'ın *Ahmed Şevkî'nin*

Sultan II. Abdülhamid'in Hal' Edilmesi Üzerine Kaleme Aldığı Kaside (2019) adlı çalışması sayılabilir.

Ahmet Şevki'ye ilişkin Türkiye'de yapılan doktora tezleri arasında, İhsan Doğru'nun *Ahmet Şevkî'nin Şevkiyyât'ında Toplum ve Siyaset* (2017a) ile Hemn Abdulkhaleq Jameel'in *Ahmet Şevki'nin Peygamber Övgülerinde Bedii Terkip Güzellikleri* (2019) adlı çalışmalarını saymak mümkündür.

Ahmet Şevki'ye ilişkin Türkiye'de yapılan yüksek lisans tezleri arasında ise, Timur Ulaş'ın *Ahmed Şevki'nin Hayatı ve Eserleri* (1999), Ahmet Okur'un *Ahmet Şevki'nin Şiirlerinde Fabl* (2013), İsmail Kırmızı'nın *19. Yüzyılda Mısırlı Panislamist-Milliyetçi Entellektüel: Ahmet Şevki'nin Osmanlı-Mısır İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi* (2013), Murat Eren'in *Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-Bürdesi ile Ahmet Şevkî'nin Nehcü'l-Bürdesi'nin Karşılaştırılması* (2019), Yasser Fathy Mohamed Hamdy Eid'in *Ahmed Şevki'nin Şiirsel Tiyatrolarındaki Konuşmaya Dayalı Sezdirimler* (2019), Rania Abdelhamid Mohamed Aly Zidan'ın *Ahmed Şevki ve Hafız İbrahim'in Şiirlerinde Türk İzleri* (2019), Halil İbrahim Oğur'un *Ahmed Şevkî'nin Masra' Kilyûbâtrâ (Kleopatra'nın Ölümü) Adlı Şiirsel Draması ile Shakespeare'in Antonius ve Kleopatra Adlı Şiirsel Dramasının Karşılaştırmalı Metin Çözümlemesi* (2018), Ali İnan'ın *Ahmed Şevkî'nin Şiirlerinde Öne Çıkan Simalar* (2019), Imad Khayata'nın *Emiru'ş-Şuarâ Ahmed Şevkî'nin Osmanlı Devletine Bakışı* (2020) adlı çalışmalarını sayabiliriz.

Görüldüğü üzere Ahmet Şevki, Türk yazınında pek çok araştırmacı tarafından pek çok yayında incelenmiştir. Dolayısıyla onun hayatına ve edebiyatçılığına ilişkin oldukça hacimli bir veri hazinesine kolaylıkla erişmek mümkündür. Bu nedenle bu çalışmada, Şevki'nin hayatından ve genel anlamdaki edebiyatçılığından bahsetmekten ziyade, İngiliz sömürge yöneticisi Lord Cromer'e (ö. 1917) hitaben nazmettiği tek bir kasidesinin incelenmesi hedeflenmektedir. Kaside, Şevki'nin vatanını ve istiklalini müdafaa etmek arzusundan hareketle nazmedildiğinden, öncelikle onun bu iki mefhumu nasıl telakki ettiği hakkında bilgi verilecek, ardından

Şevki'nin söz konusu kasidesini nazmetmesine yol açan hadiseye değinilecek, akabinde de mezkûr kasidenin tercümesi verilecek ve tahlili yapılacaktır.

1. AHMET ŞEVKİ'NİN VATAN ANLAYIŞI

Ahmet Şevki hiç kuşkusuz vatansever şairler arasında sınıflandırılmalıdır. Mamafih bu noktada, onun vatan telakkisinin mahiyetine de değinmek gerekir. Anlaşıldığı kadarıyla Şevki, Mısırlı olmasına karşın vatan mefhumunu yalnızca Mısır'la sınırlandırmamaktadır. Suriye ve Irak gibi kadim Arap yurtlarının yanı sıra Osmanlı'nın Avrupa'da kalan Makedonya ve Rumeli gibi Arap nüfusu barındırmayan mıntıkalarını da kendi vatanının bir parçası addetmektedir. Diğer bir deyişle bütün İslam ve Arap coğrafyası, onun nazarında vatan mesabesindedir. Bu bağlamda siyasi kanaatleri bulanık olarak nitelendirilen Şevki'nin milliyetçilik anlayışının Pan-İslâmizm ile Mısır milliyetçiliğinin bir karşımı olarak değerlendirilebileceğini belirmek gerekir (Fazlıoğlu, 2015: 112). Ahmet Şevki, Araplar ve Müslümanlar arasındaki birlik anlayışına önem vermiş ve İslam coğrafyasını tek bir vatan olarak görmüştür. Bunun en güzel örneklerinden birisi, şairin Türklerin elinden çıkan Makedonya'yı kaybedilmiş ikinci bir Endülüs olarak görmesi (Demirayak, 1993: 6), diğeri de Edirne'nin düşman eline geçişinde, Edirne'ye "Ey Endülüs'ün kız kardeşi" diyerek hitap etmesidir (Doğru, 2017b: 499).

Ahmet Şevki, Fasih Arapçanın Arapları ortak bir vatan altında toplayan bir kuvvet olduğu görüşündedir. Yalnızca Mısır'ın derdiyle dertlenmemiş, Suriye Fransızlar tarafından bombalandığında ve İngilizler Kudüs'e çıkartma yaptığında, duyduğu esefi dile getirmiştir. Buna mukabil kendisinin Mısır'a bağlı olduğunu belirtmiş ve milletinin şanıyla övünmeyi mesuliyet addetmiştir. Şevki, vatandaşların vatanları uğruna ellerinden geleni yapmaları gerektiğini, hatta fedakârlığın en yüksek mertebesi olan şehitliğin onların üzerinde bir yükümlülük olduğunu ve devletlerin bu diğerkâmlık üzerine inşa edildiğini savunmuştur. Şaire göre, vatanın kanla kazanılan toprağı, ancak kanla geri verilebilecek kıymettedir. Vatan sevgisini yücelt-

miş, vatan sevgisinin sevginin en seçkin hâli olduğuna işaret etmiştir. Hatta vatan sevgisiyle en yüksek sevgi olan anne sevgisini eş tutmuştur. Dünyanın en güzel yerlerinde yaşasa dâhi kendi vatanını özleyeceğini dile getirmiş ve memleketine duyduğu özlemi ifade etmiştir (Doğru, 2019: 201-206).

2. AHMET ŞEVKİ'NİN İSTİKLAL ANLAYIŞI

Ahmet Şevki'nin yaşadığı yıllar, siyasi açıdan çalkantılı bir dönemdir ve farklı hiziplerin fikirlerinin çatışmasına sahne olmuştur. Bu süreçte, Mısır'ın ileri gelenlerinin ülkelerinin istiklali hususunda üç ana akımın etkisinde olduğu anlaşılmaktadır. İlk kesimde, Mustafa Fehmî Paşa (ö. 1914) ve Nûbâr Paşa (ö. 1899) gibi isimler, İngiliz taraftarlığı yaparak Türk hâkimiyetine karşı çıkmaktadır. Buna mukabil ikinci kesim, hilafetin Türklerde olması nedeniyle Hidivle birlikte Türk vekâletini kabul etmektedir. Üçüncü kesim ise, Mısır'ın tam bağımsızlığını isteyen Mustafa Kâmil Paşa'nın (ö. 1908) önderlik ettiği ulusalcılardır. Söz konusu bu son kesim, İngiliz karşıtı mücadelede hedeflerin aynı kalması ve Türklerin Mısır'da egemenlik sağlayacak güce ulaşamaması hâlinde, Mısır'ın Türklerle iyi ilişkilerini devam ettirmesini uygun görmektedir. Kısacası mezkûr taraflar arasındaki görüş ayrılıkları ve muhalefet, aşırı bir boyuta ulaşmış durumdadır (el-Fâḫûrî, 1986: 441-442).

Ahmet Şevki, bu karmaşık ortamın içerisinde, Türk yanlısı bir tutum sergilemiş ve ikinci grubun içerisinde yer almıştır. Muhtemelen bu durumun temel nedenlerinden birisi, Şevki'nin damarlarında akan Türk kanıdır. Ne var ki bunun yanı sıra hilafet makamının Türklerin elinde bulunuyor olmasının da Şevki'nin Türk vekâletini savunmasına sebebiyet verdiğini düşünmek mümkündür. Bilindiği kadarıyla Şevki, Türklerin Mısır'da nüfuzu ele geçirmelerini ve ülkesini İngiliz tesirinden kurtarmalarını arzulamaktadır. Muhtemelen Şevki'nin bu siyasetinin en pratik açıklaması ise, Ḥannâ el-Fâḫûrî'nin de belirttiği gibi Şevki gibi Türk kökenli bir şair açısından en ideal ve en avantajlı iktidarın Türk kökenli bir yönetim olmasından ileri gelmektedir. Kaçınılmaz olarak tüm bu etkenlerin sonu-

cunda, Şevki ateşli bir Osmanlı savunucusu olmuş, Osmanlı devlet ricaline adadığı methiyeler nazmetmiştir. Hatta sırf bundan ötürü şairin Araplar tarafından eleştiriye maruz bırakıldığı gözlemlenmektedir (el-Fâẖûrî, 1986: 441-442). Ne var ki Şevki'nin Osmanlı yanlılığını, Hüseyin Yazıcı'nın da belirttiği gibi yalnızca Türk kimliğine bağlamak doğru olmayacaktır. Şevki'nin Osmanlı savunucusu olmasının en makul nedenlerinden birisi, Osmanlı hâkimiyetinin zayıflaması hâlinde, sömürgeci güçlerin Osmanlı müdafaası yüzünden giremediği birçok Arap ülkesine zorlanmadan yerleşeceklerini bilmesinden kaynaklanmaktadır (Yazıcı, 1997: 184).

Ahmet Şevki'nin istiklal anlayışı bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, onun istiklal arzusunun, Mısır'ın kendi sınırları içerisinde tam bağımsızlığa ulaşmasından daha farklı bir bağlamda tezahür ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Şevki'nin Osmanlı yönetimini ve Türk velayetini müdafaa etmesi, önceleri Mısır için mutlak bir bağımsızlık istemediğinin en bariz göstergesidir. Yahut daha doğru bir ifadeyle Mısır'ı, Türk egemenliğindeyken hâlihazırda bağımsızlığını elde etmiş bir konumda telakki etmektedir. Çünkü Şevki'nin zihninde Müslüman bir ülkenin bağımsızlığı, İslam egemenliğinde kendi imkânlarından azami derecede istifade edebilmesi, vatandaşların ırz ve şerefine egemen güçler tarafından göz dikilmemesi ve insanların dinî inançlarını arzu ettikleri gibi yaşayabilmeleridir. Hâl böyle olunca İslam yurdu olarak gördüğü Mısır'ın, İslam hilafetini elinde bulunduran ve Mısırlılara ayrımcılık yapmayan Türk yönetiminin idaresine bırakılmasında bir mahsur görmemiş olması haddizatında anlaşılabilir bir durumdur.

3. AHMET ŞEVKİ'NİN LORD CROMER'E HİTABEN BİR KASİDE NAZMETMESİNE YOL AÇAN HADİSE

İngiliz güçleri, 1882 tarihinde Mısır topraklarına çıkartma yapmış, Mısır'ın ve Mısırlıların üzerinde egemenlik kurmaya başlamıştır. Bu süreçte Evelyn Baring (daha sonraları Lord Cromer), Mısır'a İngiliz temsilcisi ve başkonsolosu olarak atanmıştır. Ne var

ki dönemin Mısır hükümetindeki siyasi ve iktisadi kargaşalar nedeniyle çeyrek asır boyunca Mısır'ın fiili yöneticiliğini üstlenmiştir. 1883-1907 yılları arasındaki görev sürecinde, katı bir yönetim uyguladığı bilinmektedir. Buna karşın Şevki'nin kasidesinin daha iyi anlaşılması için, İngiliz kaynaklarında Cromer'e atfedilen başarıların zikredilmesi doğru olacaktır. (Nitekim Şevki kasidesinde bu tezleri çürütmeyi hedeflemektedir). Buna göre Cromer, Mısır köylülerinin içinde bulunduğu feci yoksulluğu ortadan kaldırmak için ülkenin iktisadi altyapısını iyileştirmeye çalışmıştır. Sulama ve ekim sistemlerinde yenilikler yapmayı denemiş, Mısır hükümetindeki siyasi yolsuzluğu ortadan kaldırmak, kamu hizmetlerinde reformlar gerçekleştirmek ve hükümetin borcunu azaltmak için gayret göstermiştir. Bunları yaparken elde ettiği bütçe fazlasından Lord Kitchener'ın (ö. 1916) 1896'da gerçekleştireceği Sudan fethi için orduyu teçhiz etmiştir. Cromer kamu işlerinde insanlara dayatılan zorunlu çalışmayı kaldırmış ve kırbaç cezasını yasaklamıştır. Cromer'e İngilizler tarafından muhtelif asalet dereceleri verilmiş ve 1907 senesinde emekliliğe ayrılmıştır (Historical Dictionary, 1996: 115).

Buna karşın farklı otoriteler, Mısır'ın bu süreçte Cromer'in baskıcı işgal siyaseti nedeniyle sıkıntı çektiğini söylemektedir. Başta hedefin İngiltere ile Mısır'ın çıkarlarının korunması olduğu vaat edilse de İngiliz çıkarları gözetilirken Mısır menfaatlerinin ihmal edildiği öne sürülmektedir. Bu işgal günlerinde, Lord Cromer'le ilişkisi çok iyi olmayan ve onun gözetimi altında bulunan Hidiv II. Abbas'ın oldukça sınırlı bir güce sahip olduğu kaydedilmektedir. Mustafa Kâmil Paşa, ulusal hareketin başına geçince halkın millî duyguları uyanışa geçmiş ve insanlar söz konusu harekete destek vermeye başlamıştır. Hidiv de başlarda bu hareketi desteklerken daha sonraları desteğini çekmek durumunda kalmıştır. II. Abbas'ın şairi olan Ahmet Şevki'nin de bu süreçte kaçınılmaz olarak saray siyasetine göre hareket etmesi gerekmiştir. Bu nedenle süreçte İngilizleri ve onların yürüttüğü politikayı görmezden gelmiş, siyasi fikirlerini açıkça söylememiştir. Bu durum, Mısır Başbakanı Mustafa Fehmî Paşa'nın Lord Cromer'in Mısır'dan ayrılışı

münasebetiyle opera binasında düzenlediği veda töreninde yaşananlara kadar devamlılığını korumuştur. Ne var ki bu törende, Mustafa Fehmî Paşa yaptığı konuşmada Cromer'i övmüş ancak Cromer kendi yaptığı konuşmada, İsmail Paşa'yı oğlu Hüseyin Kâmil'in (ö. 1917) önünde küçük düşürmüş ve Mısır ahalisini hor görmüştür. Ayrıca Cromer'in Mısır'ı ve Mısırlıları yazışma ve raporlarında da kötülediği bilinmektedir (el-Fâḫûrî, 1986: 443; el-Ḥûfî, t.y.: 148).

Ahmet Şevki opera binasındaki bu veda töreninde yaşananların ardından daha fazla sükûnetini koruyamamış ve Cromer'i ağır şekilde hedef aldığı, çalışmamızın ana konusunu teşkil eden meşhur *Lâmiyye*sini nazmetmiştir. Bu kaside aynı zamanda *Vedâ'u Lord Cromer* (Lord Cromer'in Vedası) ismiyle de tanınmaktadır.

4. AHMET ŞEVKİ'NİN LORD CROMER'E HİTABEN NAZMETTİĞİ KASİDESİ

Ahmet Şevki, Lord Cromer'e hitaben elli beş beyitten meydana gelen aşağıdaki kasidesini nazmetmiştir:

"1. أيَّـــــــامُكُم أم عَهـــــــــدُ إســــــــماعيلا؟   أم أنـــتَ فِرعَـــونٌ يَســـوسُ النـــيلا؟

2. أم حـــــاكِمٌ فــــي أرضِ مِصـــــرَ بِـــــأمرِهِ   لا ســــائِلاً أبَـــداً وَلا مَســــؤولا؟

3. يـــــا مالِكـــــاً رِقَّ الرِقـــــابِ بِبَأسِـــــهِ   هَــلّا اِتَّخَــذتَ إِلــى القُلــوبِ سَــبيلا؟

4. لَمّـــا رَحَلـــتَ عَـــنِ الـــبِلادِ تَشَـــهَّدَتْ   فَكَأَنَّـــكَ الـــدّاءُ العَيـــاءُ رَحـــيلا

5. أوسَــــعتَنا يَـــومَ الـــوَداعِ إهانَـــةً   أدَبٌ لَعَمـــرُكَ لا يُصـــيبُ مَثـــيلا

6. هَـــلّا بَـــدا لَـــكَ أن تُجامِـــلَ بَعـــدَ مـــا   صـــاغَ الـــرَئيسُ لَـــكَ الثَنـــا إكلـــيلا؟

7. أنظُـــر إلـــى أدَبِ الـــرَئيسِ وَلُطفِـــهِ   تَجِـــدِ الـــرَئيسَ مُهَـــذَّباً وَنَبـــيلا

8. فــــي مَلْعَـــبٍ لِلمُضـــحِكاتِ مُشَـــيَّدٍ   مَثَّلـــتَ فيـــهِ المُبكِيـــاتِ فُصـــولا

9. شَـــهِدَ الحُسَـــينُ عَلَيـــهِ لَعـــنَ أصـــولِهِ   وَتُصـــدَّرَ الأعمـــى بِـــهِ تَطفـــيلا

10. جُـــبنٌ أقَـــلَّ وَحَـــطَّ مِـــن قَـــدْرَيْهِما   وَالمَـــرءُ إن يَجـــبُنْ يَعِـــشْ مَـــرذولا

11. لَمّـــا ذَكَـــرتَ بِـــهِ الـــبِلادَ وَأهلَهـــا   مَثَّلـــتَ دَورَ مَماتِهـــا تَمثـــيلا

12. أنـــذَرتَنا رِقّـــاً يَـــدومُ وَذِلّـــةً   تَبقـــى وحـــالاً لا تَـــرى تَحـــويلا

13. أحَسِـــبتَ أنَّ اللهَ دونَـــكَ قُـــدرَةً؟   لا يَملِـــكُ التَغييـــرَ وَالتَبـــديلا

14. اللهُ يَحكُـــمُ فـــي المُلـــوكِ وَلَـــم تَكُـــن   دُوَلٌ تُنازِعُـــهُ القُـــوى لِتَـــدولا

15. فِرعَـــونُ قَبلَـــكَ كـــانَ أعظَـــمَ سَـــطْوَةً   وَأعَـــزَّ بَـــينَ العـــالَمينَ قَبـــيلا

16. اليَـــومَ أخلَفـــتِ الوُعـــودَ حُكومَـــةٌ   كُنّـــا نَظُـــنُّ عُهودَهـــا الإنجـــيلا

17. دَخَلَـــتْ عَلـــى حُكـــمِ الـــوِدادِ وَشَـــرْعِهِ   مِصـــراً فَكانَـــتْ كَالسُّـــلالِ دُخـــولا

18. هَـــدَمَتْ مَعالِمَهـــا وَهَـــدَّت رُكْنَهـــا   وَأضـــاعَت اســـتِقلالها المَـــأمولا

19. قـــالوا جَلَبـــتَ لَنـــا الرَفاهَـــةَ وَالغِنـــى   جَحَـــدُوا الإلَـــهَ وَصُـــنعَهُ وَالنـــيلا

20. وحيـــاةَ مصـــر علـــى زَمـــانِ محمد   ونهوضَـــها مـــن عهـــد إســـماعيلا

21. ومدارساً يبني البلادَ حوافلاً   حظّ الفقير بهنّ كان جَزيلا

22. ومعاقلا لا تمَّحى آثارها   وجيوشَ إبراهيم والأسطولا

23. وجداولا بين الضّياع جواريًا   تذرُ اليبابَ مزارعًا وحقولا

24. ومدائنًا قد خُطِّطت وطرائقًا   كانت حُزونًا فاستحلن سُهولا

25. والقطنَ مزروعًا بفضل محمدٍ   فى مصر محلوجًا بها مغزولا

26. قد مدَّ إسماعيلُ قبلك للورَى   ظلَّ الحضارة في البلاد ظليلا

27. إن قيس في جُودٍ وفي سَرَفٍ إلى   ما تُنفقون اليوم عُدَّ بخيلا

28. أو كان قد صَرَع المفتشَ مرةً   فلكم صرعتَ بدنشواي قتيلا

29. لا تذكُر الكرباجَ في أيامِه   من بعد ما أنبتَّ فيه ذُيولا

30. وامدَحْ قصوراً شادَهُن بَواذِخاً   قد أصبحتْ مأوى لكُم وَمقيلا

31. لو أنه لم يَبْنِها لتخذتمُ   منها المضاربَ والخيامَ بديلا

32. كَم مِنَّةٍ مَوهومَةٍ أتبَعتَها   مِنًّا عَلى الفَطِنِ الخَبيرِ ثَقيلا

33. في كُلِّ تَقريرٍ تَقولُ خَلَقتُكُم   أفَهَل تَرى تَقريرَكَ التَنزيلا؟

34. هَل مِن نَداكَ عَلى المَدارِسِ أنَّها   تَذر العُلومَ وَتَأخُذُ الفُوتبولا

35. أم مِن صِيانَتِكَ القَضاءَ بِمِصرَ أن   تَأتِي بِقاضي دِنْشَوايَ وَكيلا؟

36. أم هَل يَعُدُّ لَكَ الإضاعَةَ مِنَّةً   جَيشٌ كَجَيشِ الهِندِ باتَ ذَليلا

37. أنظُر إلى فِتيانِهِ ما شَأنُهُم   أو لَيسَ شَأناً في الجُيوشِ ضَئيلا

38. حَرَّمتُهُم أن يَبلُغوا رُتَبَ العُلا   وَرَفَعتَ قَومَكَ فَوقَهُم تَفضيلا

39. فَإذا تَطَلّعَتِ الجُيوشُ وَأمَّلَت   مُستَقبَلاً لا يَملِكوا التَأميلا

40. مِنْ بَعدِ ما زَفّوا لإدوَردَ العُلا   فَتحاً عَريضاً في البِلادِ طَويلا

41. لَو كُنتُ مِن حُمْرِ الثِيابِ عَبَدتُكُم   مِن دونِ عيسى مُحسِناً وَمُنيلا

42. أو كُنتُ بَعضَ الإنكِليزَ قَبِلتُكُم   مَلِكاً أقَطِّعُ كَفَّهُ تَقبيلا

43. أو كُنتُ عُضواً في الكُلوبِ مَلَأتُهُ   أسَفاً لِفُرقَتِكُم بكاً وَعَويلا

44. أو كُنتُ قِسّيساً يَهيمُ مُبَشِّراً   رَتَّلتُ آيَةَ مَدحِكُم تَرتيلا

45. أَو كُنتُ صَرَّافاً بِلُندُنَ دائِناً　　أعطَيتُكُم عَن طِيبَةٍ تَحويلا
46. أَو كُنتُ تَيمَسَكُم مَلَأتُ صَحائِفي　　مَدحاً يُرَدَّدُ في الوَرى مَوصولا
47. أَو كُنتُ في مِصرٍ نَزيلاً جاهِداً　　سَبَّحتُ بِإِسمِكِ بُكرَةً وَأَصيلا
48. أَو كُنتُ سِريوناً حَلَفتُ بِأَنَّكُم　　أَنتُم حبوتُم بِالقَناةِ الجيلا
49. ما كانَ مِن عَقَباتِها وَصِعابِها　　ذَلَّلتُموهُ بِعَزمِكُم تَذليلا
50. عَهدُ الفِرَنْجِ، وَأَنتَ تَعلَمُ عَهدَهُم　　لا يَبخَسونَ المُحسِنينَ فَتيلا
51. فَارحَل بِحِفظِ اللَّهِ جَلَّ صَنيعُهُ　　مُسْتَعْفِياً إِن شِئتَ أَو مَعزُولا
52. وَاحمِل بِساقِكَ رَبْطَةً في لُنْدَنٍ　　وَاخلُف هُناكَ غِراايَ أَو كَمبيلا
53. أَو شاطِرِ المِلكَ العَظيمَ بِلادَهُ　　وَسُسِ المَمالِكَ عَرْضَها وَالطولا
54. إِنّا تَمَنَّينا عَلى اللَّهِ المُنَى　　وَاللَّهُ كانَ بِنَيلِهِنَّ كَفيلا
55. مَن سَبَّ دِينَ مُحَمَّدٍ فَمُحَمَّدٌ　　مُتَمَكِّنٌ عند الإِلَهُ رَسولا"

"1. *Sizin günleriniz mi yoksa (Hidiv) İsmail (Paşa)'nın devri mi (Mısır'ın gelişmesine vesile oldu)? Yahut Nil'e hükmeden bir firavun musun sen?*

2. *Yahut Mısır toprağında (insanlara vereceği) emir(ler) (hususunda istişare etmek için dahi olsa) asla soru sormayan ve (katiyen) mesuliyet (kabul etmeyen) bir hükümdar mısın?*

3. *Ey zorla boyunduruk altına alınmış boyunların sahibi! Neden hiç (güzellikle) kalplere ulaşacak bir yol tutmazsın?*

4. *Sen ülkeden ayrıldığında, (şifa bulduğu için artık bünyeden) çıkıp giden dermansız bir hastalıkmışsın gibi (adeta bütün ülke) şehadet getirdi.*

5. *Veda gününde bizi muazzam derecede tahkir ettin. Ömrüne ant olsun ki, edebin başına (daha önce) bunun gibisi gelmemiştir.*

6. *(Senin ayrılışın münasebetiyle veda töreni tertip eden) Başkan (Mustafa Fehmî Paşa) senin için övgülerden bir taç yaptıktan sonra güzelce davranmak niçin sana (makul bir eylemmiş gibi) görünmedi?*

7. *(Sen hele) Başkanın edebine ve lütfuna (bir) bak! (İşte o zaman) Başkanın (ne kadar da) terbiyeli ve soylu (birisi) olduğunu göreceksin.*
8. *Komediler için inşa edilmiş olan (bu opera binasının içinde), (tuttun) perdelerce trajediler sergiledin.*
9. *(Bu sahnede) Hüseyin (Kâmil) köklerine (yani atasına) lanet edildiğine şahit oldu. Kör (adam yani Şeyh Abdülkerim Selman) da davetsiz şekilde (protokolde) en öne oturtuldu.*
10. *Korkaklık o ikisini küçük düşürdü ve değerlerini alçalttı. Kişi şayet korkaklık yaparsa rezil şekilde yaşar.*
11. *(Opera) binasındayken ülkeden ve ahalisinden bahsettiğinde onun ölümünün rolünü ne kadar da iyi oynadın.*
12. *Bize devam eden bir köleliği, kalıcı bir zilleti ve değişim göstermeyen bir durumu haber verdin.*
13. *Allah'ın kudret açısından senin altında olduğunu, değiştirmeye ve dönüştürmeye (gücü) olmadığını mı zannediyorsun?*
14. *Allah, krallara hükmeder. Devletler, kuvvet kendilerinin olsun diye (asla) onunla yarış edemezler.*
15. *Senden önce Firavun, nüfuz açısından daha da büyük, kendisine tabi olanlar açısından (tüm) dünya (milletleri) arasında (sayıca) daha da güçlüydü.*
16. *Bugün bir hükümet sözleri(ni) tutmadı. (Oysa) biz onun sözlerini İncil zannederdik.*
17. *Mısır'a dostluk çerçevesinde ve bunun kuralları mucibince giriş yaptı. (Ama anlaşıldı ki onun) girişi verem gibiydi.*
18. *(Mısır'ın) gözde eserlerini yıktı, temelini çökertti ve umut edilen bağımsızlığını zayi etti.*
19. *Dediler ki: '(Ey Cromer), sen bize refah ve zenginlik getirdin.' (Bu söylemleri yüzünden) Allah'a, onun fiiline ve Nil'e nankörlük ettiler…*
20. *...Mehmet (Ali Paşa) zamanındaki Mısır yaşamını ve İsmail'in dönemindeki yükselişini (görmezden gelerek nankörlük ettiler)…*

21. *...İnşa ettirdiği hınca hınç dolu okulları (inkâr ettiler). (Oysa) bunlardan fakire düşen hisse (oldukça) büyüktü…*
22. *...İzleri silinemez olan kaleleri, İbrahim (Paşa)'nın ordularını ve donanmayı (göz ardı ederek reddettiler)…*
23. *...Küçük köylerin arasından akan, çorak arazilere tarım alanları ve tarlalar saçan dereleri (unuttular)…*
24. *...Planlanarak (inşa edilen) şehirleri ve (bir zamanlar) engebeliyken (onarılarak ulaşımın) kolaylaştığı yolları (görmezden geldiler)…*
25. *...Mısır'da Mehmet (Ali Paşa) sayesinde ekilen, çırçırdan geçirilen ve eğrilen pamuğa (nankörlük ettiler).*
26. *Senden önce ülkede medeniyetin gölgesini insanoğlu için İsmail (Paşa) yaymıştır.*
27. *Eğer eli açıklık ve israf hususunda, sizin bugün harcadıklarınızla kıyaslanacak olursa, o cimri (birisi) sayılacaktır.*
28. *Yahut (İsmail Paşa) bir keresinde bir müfettişi öldürdüyse, Dinşevây'da sen kaç kişiyi öldürdün, (bir düşün).*
29. *Sen üzerine (daha fazla acı vermesi için) ekler ilave ettikten sonra, onun zamanındaki kırbacı hiç hatırlatma.*
30. *(Bunun yerine) onun inşa ettirdiği, size sığınak ve dinlenme yeri olan yüksek sarayları methet.*
31. *Şayet o bunları inşa ettirmemiş olsaydı, bunun yerine kamplarda, çadırlarda kalmanız gerekecekti.*
32. *(Bize) birbiri ardınca gelen ne kadar da çok hayali ihsanlar (gösterdin), akıllı, bilge kişi(lere pek) ağır gelen.*
33. *Her raporda 'Sizi ben yarattım' diyorsun. Sen raporunu (gökten) inen (kutsal bir kitap) mı sanıyorsun?*
34. *Okulların bilim (derslerini) bir kenara atarak futbol (oynatması) senin cömertliğinden mi (ileri geliyor)?*
35. *...Yoksa Dinşevây hâkimi (Ahmed Fethi Zağlûl Paşa)'yı (Adalet Bakanlığında) vekil (makamına) getirmen, Mısır'daki hukuk (sistemini) koruma (arzu)ndan mı (ileri geliyor)…*

36. *...Yoksa Hindistan ordusu gibi zelil duruma düşmüş bir ordu, senin için ziyanı nimet(ten) mi addediyor.*

37. *Onun delikanlılarına bak! Onların durumu ne hâlde? Ordular içerisinde önemi kalmamış bir hâl(de) değil(ler) mi?*

38. *Onların yüksek rütbelere erişmesine mani oldun. Kendi kavmini yeğleyip onların üzerine yerleştirdin.*

39. *Ordular bir gelecek ümit edip gözlerken, (onlar) umut edemez (vaziyette) kalakaldılar...*

40. *...(Bu durum, Kral) Edward'a uzak bir ülkede (yani Sudan'da) büyük bir fetih kazandırmalarından sonra (gerçekleşmişti). [Mısır askerleri Sudan'ın fethini gerçekleştirirken, İngiliz ordusunun önemli bir katkısı olmamıştı].*

41. *Şayet ben kırmızı ceketli (İngilizler)den birisi olsaydım, velinimet ve bağışçı olarak (Hz.) İsa yerine sana tapardım.*

42. *Yahut ben bir İngiliz olsaydım, sizi elini çokça öpeceğim bir kral kabul ederdim.*

43. *Yahut (Mısır'ın ileri gelenlerinin ve İngilizlerin bir araya geldiği Kahire'deki) kulüpte bir üye olsaydım, ayrılığınız dolayısıyla orayı ağlayış ve figan ile doldururdum.*

44. *Yahut misyonerlik yaparak dolaşan bir keşiş olsaydım, makamlı şekilde sizin övgünüzün ayetini okurdum.*

45. *Yahut Londra'da kredi veren bir sarraf olsaydım, memnuniyetle size bir (para) havalesi gerçekleştirirdim.*

46. *Yahut ben sizin Times (derginiz) olsaydım, sayfalarımı insanoğlunun arasında (durmaksızın) yankılanacak övgü(nüz) ile doldururdum.*

47. *Yahut ben Mısır'daki çalışkan bir yabancı olsaydım, sabahları ve güneşin batmasına doğru senin ismini yüceltirdim.*

48. *Yahut ben (Süveyş Kanalı Şirketinin müdürü Comte Charles de) Serionne olsaydım, nesillere kanalı sizin bahşettiğinize yemin ederdim.*

49. *(O kanalı kazmanın) zorluklarına ve güçlüklerine azmin ile sağlam şekilde boyun eğdirmişsindir.*

50. *Fransız devri, sen onların devrini bilirsin, iyilikseverleri asla ihmal etmezler.*

51. *Öyleyse işi yüce olan Allah'ın korumasıyla, ister istifa ederek ister azledilerek git!*

52. *Londra'da bacağına (Britanya'nın seni azlederken nişan olarak sana verdiği bacak) bandını tak ve orada (İngiliz Bakanları) Grey ve Campbell'in halefi ol!*

53. *Yahut yüce kralla ülkesini paylaş, toprakları enine boyuna yönet!*

54. *Biz Allah'tan temennilerimizi diledik. Allah onların elde edilmesi hususunda kefildir.*

55. *(Hz.) Muhammed'in dinine söven kişi (şunu iyi bilsin ki), Allah katında (Hz.) Muhammed elçi olarak tayin edilmiş (saygın biridir)* (Şevḳî, t.y.: 1/369-374).*"*

5. AHMET ŞEVKİ'NİN LORD CROMER'E HİTABEN NAZMETTİĞİ KASİDESİNİN İNCELEMESİ

Ahmet Şevki elli beş beyitlik kasidesine, ismini açıkça zikretmese de Lord Cromer'e hitap ederek giriş yapmaktadır. Çoğul şahıs iyelik zamiri tercih etmesinin nedeni ise, muhtemelen Cromer'in yanı sıra bütün İngiliz işgalcilere meydan okuma arzusundan kaynaklanmaktadır. Şevki'nin söz konusu *matla*'ı, İsmail Paşa dönemindeki gelişmelere işaret etmesi bakımından, Mısır'daki tüm olumlu ilerleyişi kendi başarısıymış gibi gören Cromer'e bir cevap niteliği taşımaktadır. Cromer'e firavun olup olmadığını sorması ise, Şevki'nin onu bir tiran mesabesinde gördüğünün açık bir beyanıdır. Nitekim ikinci beyitte Cromer'in istişare etmemesi ve sorumluluk almaması gibi tutumlarını vurgulayarak onun despotluğunun altını daha da kuvvetli çizmektedir. Üçüncü beyitte, Cromer'in insanları köleleştirdiğine işaret ederek insancıl muamele yolunu tutmamasını eleştirmektedir. Bu anlatım, Cromer'le İsrail oğullarını köleleştiren firavun arasında benzerlik kurmayı hedeflemektedir.

Böylelikle kutsal metinlerdeki kötücül bir güçle Cromer arasında bağlantı kurulmakta ve ilahi bir referans verilmektedir.

Şevki dördüncü beyitle birlikte Cromer'in ayrılışını gündeme taşımakta ve insanların ondan kurtulmalarıyla hastalıktan kurtulmaları arasında bir benzerlik ihdas etmektedir. Beşinci beyitte, Şevki'nin kasideyi nazmetme sebebi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Cromer'in veda konuşmasında sergilediği uygunsuz davranış dile getirilmekte ve edepsizlik olarak nitelendirilmektedir. Akabinde Mustafa Fehmî Paşa'nın Cromer'e tazim maksadıyla bir tören düzenleyerek gösterdiği incelik ile Cromer'in sergilediği kabalık arasındaki tezada vurgu yapmaya girişmektedir. Keza başbakanın asaletini ve terbiyeli oluşunu vurgulayarak Cromer'in davranışının fecaatini azami surette ortaya çıkartmayı denemektedir. Şevki'nin istifade ettiği bu mukayese yöntemi, klasik Arap şiirinde de oldukça yaygın şekilde kullanılan bir taktiktir. Şaire göre Cromer'in davranışı, edebe mugayir olduğu kadar, sergilendiği mekân açısından da namünasiptir. Şevki dokuzuncu beyitte, Hüseyin Kamil'in atalarına lanet edildiğine şahit olduğunu dile getirerek, babası İsmail Paşa'nın küçük düşürülmesine işaret etmektedir. Buna karşın hak etmeyen kişilere protokolde yer verildiğini vurgulamakta ve buradan hareketle dikkatleri haklının mağdur edilirken haksızın abat edilmesi arasındaki tezada çekmektedir. Şair korkaklığın küçük düşürücülüğüne değindikten sonra korkakların zillete düşeceğini beyan ederek hikmet babında değerlendirebileceğimiz küçük bir tespitte bulunmaktadır. Lakin kısalığı nedeniyle bu ifadenin hikmet bölümü teşkil edecek mahiyette olmadığı belirtilmelidir.

On birinci beyitte, Şevki hadisenin yaşandığı yerden yani opera binasından hareketle Cromer'in davranışını bir oyuncunun sahne alışına benzetmektedir. Bu benzetmeye göre, Cromer adeta Mısır'ın ölümünün sahnede tecessüm etmiş hâlidir. Cromer'in sergilediği piyesin izleyicileri, Şevki'ye göre mevcut kölelik sisteminin ve bitmek bilmeyen bir zilletin gerçekliğinden artık haberdar olmuş kimselerdir. Şevki'nin bu anlatımının, Cromer'in Mısır'daki İngiliz

varlığının süresiz olarak devam edeceğine ilişkin söylemlerine bir yanıt maksadı taşıdığı anlaşılmaktadır.

On üçüncü beyitten itibaren başlayan dizelerde, Şevki yeni bir anlamsal bütünlüğe geçiş yapmaktadır. Cromer'e Allah'ın kuvvetini anımsatarak kendi gücünü rabbinin kudretinin üzerinde görmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Çünkü Allah'ın kudreti, mevcut tüm durumları değiştirebilecek yeterliliktedir. Krallar ve devletler ancak yaratıcının müsaade ettiği ölçüde mevcudiyetlerini sürdürebilmektedir. On beşinci beyitte Şevki, firavunun Cromer'e kıyasla çok daha kuvvetli bir konumda olduğuna değinerek Antik Mısır tiranlarına ikinci atfı gerçekleştirmektedir. Buradaki maksat, Kur'an-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'teki meşhur zalim hükümdarın dahi Allah'ın kudreti karşısında nasıl mağlup olduğunu anımsatarak İngilizlerin de kaçınılmaz olarak aynı akıbeti paylaşacaklarını anlatmaktır. Şevki'nin bu anlatımı, muhtemelen Cromer'in Hristiyanlığına temas ederek belirli bir duygulanım meydana getirmeyi amaçlamaktır. Nitekim müteakip beyitte, onların verdikleri sözleri tutmadıklarını ancak insanların ilk başta onların Hristiyanlığına binaen İncil'e göre hareket edecekleri zannına kapıldıklarını anlatmaktadır. Böylelikle işgalcilerin fiiliyatının din tanımaz bir mahiyette vücuda geldiğine işaret edilmektedir.

On yedinci beyitte, İngilizlerin Mısır'a ilk başta dostane bir yaklaşımla giriş yaptıklarına lakin bunun aslında bünyeye giren verem gibi bir illet olduğuna değinilmektedir. Şevki'ye göre İngilizler, Mısır'ın eski müesses nizamını temelinden çökertmişlerdir. On dokuzuncu beyitte, Cromer'in gelişini refah ve zenginliğin gelişiyle ilişkilendiren isimsiz insanların söylemlerini, nankörlük olarak nitelendirmektedir. Çünkü Şevki'ye göre Mısır'a refah ve zenginlik getiren asıl etkenler, önce Allah sonra da onun ihsanı olan Nil Nehri'dir. Akabinde yirminci beyitten yirmi beşinci beyte kadarki bölümde oldukça uzun bir anjanbman ile karşılaşılmaktadır. Tüm bu beyitler on dokuzuncu beyitle ilişkilidir ve İngiliz işgali öncesindeki dönemin Mısır'ında yaşanmış olan gelişmeleri inkâr edenlere karşı bir sitem niteliği taşımaktadır. Şevki bu kap-

samda, Mehmet Ali ve İsmail Paşa dönemindeki ilerleyişi, fakirlerin geniş bir katılımla istifade ettiği okulları, inşa edilen kaleleri, teçhiz edilen ordu ve donanmaları, zirai gelişim programlarını, şehirlerin modernleştirilmesini, eski yolların onarılmasını ve pamuk ziraatının zenginleştirilmesine yönelik girişimleri anımsatmaktadır.

Yirmi altıncı beyitte, yeni bir cümle başlamakta ancak önceki dizelerdeki mevzu devam ettirilmektedir. Bu bağlamda, Mısır'daki medeniyet koruyuculuğunun, Cromer'den önce İsmail Paşa tarafından üstlenilmiş olduğu beyan edilmektedir. Onun Cromer'e nazaran çok daha tutumlu birisi olduğu söylenmektedir. Yirmi sekizinci beyitte, İsmail Paşa'nın bir müfettişin öldürülmesiyle itham edilmesine karşılık, Dinşevây olayında İngilizler tarafından çok daha fazla insanın katledildiği hatırlatılmaktadır. Müteakip beyitte, önceleri Mısır'da uygulanan kırbaç cezasının üzerine, Cromer'in daha da fazla eza yüklediği anlatılmaktadır. Bu anlatım, Cromer'in kırbaç cezasını lağvettiğine ilişkin söyleme bir karşı çıkış mahiyetindedir. Şevki daha sonra İsmail Paşa'nın inşa ettirdiği sarayları anımsatarak, onun bu girişimleri olmasa İngilizlerin kamplarda ve çadırlarda konaklamak durumunda kalacağını öne sürmektedir. Otuz ikinci beyitte Şevki, Cromer'in ortaya attığı terakki iddialarının hayali olduğunu öne sürmekte ve onu bilgelere karşı kötü muamelede bulunmakla itham etmektedir. Otuz üçüncü beyitte, Cromer'in kibre kapılarak "Sizi ben yarattım" sözlerini sarf ettiğini aktarmakta ve raporlarında sarf ettiği ifadelerin hiçbir kutsiyetinin olmadığını ifade ederek onun sadece aciz bir insan olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadır. Otuz dördüncü ve otuz altıncı beyitler, anjanbman özelliği göstermektedir ve Şevki'nin nazarında Cromer'in başarısızlığı olarak telakki edilen noktalara vurgu yapılmaktadır. Örneğin; okullarda bilim derslerinin ihmal edilerek futbol derslerinin verilmesi, Dinşevây hâkimi Ahmed Fethi Zağlûl'un (ö. 1914) Adalet Bakanlığında vekil makamına getirilmesi ve Hindistan ordusunun durumu eleştirilmektedir. Şevki otuz yedinci ve otuz sekizinci beyitte, Cromer'i, ordunun İngiliz olmayan üyelerinin yükselişine mani olmakla ve kavmiyetçi bir

adam kayırıcılıkla itham etmektedir. Şevki daha sonra Mısır askerlerinin Sudan'da gösterdiği yararlılığı ve İngilizlerin bu hususta kayda değer bir katkısının olmadığını dile getirmektedir.

Kırk birinci ve kırk ikinci beyitte, Cromer'in adam kayırıcılığının altının iyiden iyiye çizilmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle İngilizlerin Cromer'e çok şey borçlu olduğuna abartılı ifadelerle değinilmektedir. Öyle ki Şevki'ye göre, İngilizler Cromer'in bu ihsanları karşısında, Hz. İsa yerine Cromer'e tapsa yahut ona elleri öpülesi bir kral gibi muamele etse yeridir. Kırk üçüncü beyitte, Mısır eşrafının ve İngilizlerin Kahire'de bir araya geldiği kulübün üyelerine yönelik Cromer'in sağladığı iltimasa işaret edilmektedir. Kırk dördüncü beyitte ise Cromer'in Mısır'da Hristiyanlığı yaymaları için iltimas sağladığı misyonerlere tanınan ayrıcalık konu edilmektedir. Müteakip dizede, Londra'daki kredi sağlayıcılarının Cromer'e medyun-u şükran olması gerektiğine ve Times dergisinde Cromer'in övülmesinin lüzumuna muhtemelen istihzayla değinilmektedir. Kırk yedinci beyitte, Cromer'in Mısır'daki yabancı azınlığa gösterdiği iltimas eleştirilmektedir. Şevki'nin daha sonraki iki dizede, Süveyş Kanalı Şirketinin müdürü Comte Charles de Serionne'un yerinde olsaydı, Süveyş kanalının Cromer tarafından açıldığına yemin edeceğini söylemesi ve Cromer'in azimli birisi olmasından bahis açması önceki dizelerdeki alaycı üslubunun devamı niteliğindedir.

Elli birinci beyitte, Şevki artık Cromer'e veda etmekte ve onu Allah'ın korumasıyla birlikte uğurlamaktadır. Bu ifade, Şevki'nin centilmence bir davranışı olarak değerlendirilebilir. Mamafih bunu yaparken, "ister istifa ederek ister azledilerek git" demek suretiyle gerçek sitemini vurgulamayı da ihmal etmemektedir. Sonraki üç dizede, sitemkâr bir edayla Cromer'e İngiltere'deki geri kalan yaşamında başarı dileklerini sunmakta hatta müstehzi şekilde ülke yönetiminde İngiliz kralına ortak olması temennisinde dahi bulunmaktadır. Kasidenin son beyti olan elli beşinci dizede ise, "(Hz.) Muhammed'in dinine söven kişi" ifadesiyle Cromer'i ima etmekte ve ona Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu hatırlatarak

vurucu bir noktalama yapmaktadır. Şevki’nin bu sözleri söylemesi, Cromer’in 1906 senesine ait raporunda,İslam dini hakkında olumsuz ifadeler kullanmasına ve İslam’ın bu çağa uyum sağlamayan bir din olduğunu iddia etmesine karşı verilmiş bir yanıt mahiyetindedir (Şevḳî, t.y.: 1/369-374).

SONUÇ

Ahmet Şevki’nin İngiliz sömürge yöneticisi Lord Cromer’e hitaben nazmettiği elli beş beyitlik *lâmiyye*si, belirli bir etken üzerine, belirli bir maksatla nazmedilmiş bir kasidedir. Söz konusu manzumenin nazmına sebebiyet veren hadise, Cromer’in Mısır’dan ayrılışı münasebetiyle düzenlenen törende, İsmail Paşa’yı oğlu Hüseyin Kâmil’in önünde küçük düşürmesi ve Mısır halkını hor gören ifadeler kullanmasıdır. Görünüşe göre Ahmet Şevki bu hadisenin öncesinde saray şairi olmasının gereğince daha pasif bir tutum sergilemeyi yeğlemiş, İngiliz siyasetini görmezden gelerek kendi politik fikirlerini açıkça dile getirmemiştir. Ne var ki Cromer’in ayrılmadan önceki eylem ve söylemleri, Şevki’nin bu tutumunun değişmesine sebebiyet vermiştir. Böylelikle İngiliz sömürgeciliği, Mısır’ın mevcut vaziyeti ve Mısır istiklali hakkındaki düşüncelerini açıkça dile getirmekten kendini alıkoyamamıştır.

Şevki’nin kasidesi, özellikle Cromer’i ve şaire göre onun Mısır’daki menfi fiiliyatını hedef alsa da Cromer üzerinden İngiliz sömürgecilik anlayışının da tenkit edildiğini düşünmek mümkündür. Şevki’nin istiklal anlayışı, esasında Mısır’ın mutlak bağımsızlığını kapsamamakta, daha ziyade özgürce ve şereflice yaşama hakkını öncelemektedir. Nitekim bu durum, onun Mısır’daki Osmanlı velayetini desteklemesinden anlaşılabilmektedir. Mamafih İngiliz idaresinin ayrımcı ve islamofobik tutumları, Şevki’nin sabır sınırlarını zorlamışa ve ruhundaki bağımsızlık arzusunu daha da perçinlemişe benzemektedir. Bu nedenle söz konusu kasidesi, İngiliz sömürgeciliğine karşı bir antitez oluşturacak şekilde kompoze edilmiş ve İngiliz güçlerinin gelişi elim bir hastalığın gelişine benzetilmiştir. Şevki’nin şiirinden anlaşıldığı kadarıyla medeniyet ve

terakki babındaki bütün gelişmeler, Cromer öncesinde meydana gelmiş, Cromer ise Mısır'a yalnızca futbol gibi anlamsız uğraşlar, adam kayırmacılık, zulüm ve ayrımcılık getirmiştir. Kısacası Şevki'nin bu kasidesi, adeta Cromer'e başarı atfedenlere cevap niteliğinde olup ona nispet edilen tüm gelişmelerin asılsız olduğunun bir ikrarı mahiyetindedir.

Şevki'nin mezkûr kasidesi, Mısır'ın kayıtsız şartsız bağımsız bir ülke olmasının gerekliliğini vurgulamaktan ziyade, İngilizlerin ülkedeki mevcudiyetini asılsız kılmayı hedeflemektedir. Diğer bir deyişle, "İngiliz işgalcileri ülkemizden atacağız" yahut "Mısır muhakkak hürriyetine kavuşacaktır" tarzında hamasi bir söylem yerine, daha felsefi bir yaklaşım tercih edilmekte ve İngiliz tezlerinin çürütülmesi hedeflenmektedir. Bu bakımdan Şevki'nin şiir nazmında politik bir yol izlemeyi tercih ettiğini ve döneminin mevcut realitesine bağlı kalmayı yeğlediğini söylemek mümkündür. Kaside genelinde şairin vakur ve sağduyulu yaklaşımı kendisini hissettirmektedir. Buna karşın Şevki, Cromer'i doğrudan kınamak veya ayıplamak istediğinde, kesinlikle nahoş ifadelere başvurmamakta, bunun yerine ustaca istihza kullanımından istifade etmektedir. Özellikle kasidenin son dizelerinde, Şevki'nin kışkırtıcı bir dilden ziyade yapıcı bir üslup tercih ettiğini düşünmek mümkündür. Zira bilhassa kasidenin son beytinde Cromer'in İslam hakkındaki olumsuz söylemlerini gündeme taşıdığında dahi ona yalnızca Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunu hatırlatmakla yetinerek muhatabına karşı gösterdiği centilmenliği ihlal etmemektedir. Dolayısıyla Şevki'nin edepli, kırıcı olmayan ve daha ziyade uyarıcılık misyonu üstlenen bir üslup benimsediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Abdülhadioğlu, A. (2019). el-Mu'âraḍatu'ş-Şi'riyye 'inde Aḥmed Şevḳî: "Dirâse Taḥlîliyye ve Taṭbîḳiyye". *Asos Journal*, 7/87, 44-153.

Aly, E. A. A. (2020). "Ahmed Şevkî'nin Şiirlerinde Türk Şehirleri ve Önemi*" Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20/2, 1283-1323.

Araz, İ. (2019). *Ahmed Şevkî'nin Sultan II. Abdülhamid'in Hal' Edilmesi Üzerine Kaleme Aldığı Kaside*. UYSAD 3rd International Conference on Management and Social Sciences, İstanbul.

Bulut, A. (2019). "Ahmet Şevki Şehir ve İstanbul" *Üsküdar Kültür Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 2, 144-152.

Civelek, Y. (2010, Mayıs). "Arap Edebiyatında İstanbul Teması Ahmet Şevkî ve Ahmet Emin Örneği" 1. Uluslararası Dünya Edebiyatında İstanbul Sempozyumu, İstanbul.

Daşkıran, Y. (2016). *Ahmed Şevki'nin Şiirlerinde Osmanlı*. Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası, Kırıkkale.

Demirayak, K. (1993). "Ahmed Şevki'nin Makedonya ve Edirne Mersiyesi:" "Yeni Endülüs Mü?". *Türk Yurdu*, 13/67, 5-10.

Doğru, İ. (2017a). Ahmet Şevkî'nin Şevkiyyât'ında Toplum ve Siyaset (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Doğru, İ. (2017b). Elegy to the Balkans in the Arab Poetry: Fall of Edirne, Sister of Andalucia. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 54/1, 497-504.

Doğru, İ. (2019). *Emîru'ş-Şu'arâ Ahmet Şevkî ve Şevkiyyât'ında Toplum ve Siyaset*. Konya: Palet Yayınları.

Eid, Y. F. N. H. (2019). Ahmed Şevki'nin Şiirsel Tiyatrolarındaki Konuşmaya Dayalı Sezdirimler (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Ekhtiar, O. (2016). "Algılama Teorisi Işığında Ahmet Şevki'nin Şiirlerindeki Hikayeler*" Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6/11, 29-57.

Eren, M. (2019). Bûsîrî'nin Kasîdetü'l-Bürdesi ile Ahmet Şevkî'nin Nehcü'l-Bürdesi'nin Karşılaştırılması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.

el-Fâḫûrî, Ḥ. (1986). *el-Câmi' fî Târîḫi'l-Edebi'l-'Arabî: el-Edebu'l-Ḥadîs̱*. Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Fazlıoğlu, Ş. (2015). *Arap Romanında Türkler*, 2. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.

Historical Dictionary of the British Empire. (1996). (Ed.) J. S. Olson, R. Shadle. Connecticut, Londra: Greenwood Publishing Group.

el-Ḥûfî, A. M. (t.y.). *Vaṭaniyyetu Şevḳî: Dirâse Edebiyye Târîḫiyye Muḳârene*. Kâhire: Mektebetu Nahḍati Mıṣr.

İbrahim, İ. S. İ. (2021). Ahmet Şevki'nin Leyla ile Mecnun Adlı Tiyatrosunda Diyaloğa Dayalı Sezdirimler, Edimbilim Çalışması. *Turkish Studies-Language and Literature*, 16/1, 335-358.

İnan, A. (2019). *Ahmed Şevkî'nin Şiirlerinde Öne Çıkan Simalar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Jameel, H. A. (2019). *Ahmet Şevki'nin Peygamber Övgülerinde Bedii Terkip Güzellikleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.

Keskin, A. E. (2018). Mecnûnu Leyla Tiyatrosunun Ontolojik İncelemesi I. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22/4, 2619-2633.

Keskin, A. E. (2019). Mecnûnu Leyla Tiyatrosunun Ontolojik İncelemesi II. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23/2, 471-483.

Khayata, I. (2020). *Emiru'ş-Şuarâ Ahmed Şevkî'nin Osmanlı Devletin'e Bakışı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kılıç, S. (2015). Ahmet Şevki ve el-Hemziyye ve Nehcu'l-Burde İsimli Kasidelerinden Nebevi Ahlaka Dair Bir Seçki. *Bilge Adamlar*, 13/17, 5-10.

Kırmızı, A. (2013). *19. Yüzyılda Mısırlı Panislamist-Milliyetçi Entellektüel: Ahmet Şevki'nin Osmanlı-Mısır İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Landau, J. M. (1994). *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)*, (Çev. Bedrettin Aytaç). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Müezzin, A. D., Yasin, L. (2020). Modern Eleştiri Metodolojisine Göre Ahmed Şevkî'nin "Onu Aldattılar" Kasidesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 20/51, 299-332.

Oğur, H. İ. (2018). *Ahmed Şevkî'nin Masra' Kilyûbâtrâ (Kleopatra'nın Ölümü) Adlı Şiirsel Draması ile Shakespear'in Antonius ve Kleopatra Adlı Şiirsel Dramasının Karşılaştırmalı Metin Çözümlemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Okur, A. (2013). Ahmet Şevki'nin Şiirlerinde Fabl (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Şaban, İ., al-Hajhamad, A. (2017a). *Ahmet Şevki ve Endülüs'te Kaleme Aldığı Şiirler.* (Ed.) Onur Kılıçer, Hatice Görgün. *Doğu Göç Edebiyatı* (s. 248-256). İstanbul: Demavend Yayınları.

Şaban, İ., Elhajhamed, A. (2017b, Kasım). "Ahmed Şevki'nin Sürgün Yıllarında Yazdığı Şiirlerde Vatan Özlemi" VI. Uluslararası Doğu Dilleri ve Edebiyatları Sempozyumu, İstanbul.

Şevḳî, Ahmed (t.y.), *Dîvânu Şevḳî: Tevsîḳ ve Tebvîb ve Şerḥ ve Ta'ḳîb*, C. 1, (Haz. Ahmed Muhammed el-Ḥûfî). Kâhire: Nahḍatu Mıṣr li'ṭ-Ṭibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî'.

Tekin, Z., Kırmızı, İ. (2013). "Mısır'da Osmanlı Hayranı Bir Entelektüel: Ahmet Şevki ve Fikirleri*" Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2/4, 115-139.

Tur, S. (2009, Nisan-Mayıs). "Ahmed Şevki'nin Fabl Türü Manzum Öyküleri" Hepimiz Aynı Kültürü Konuşuyoruz.

Ulaş, T. (1999). Ahmed Şevki'nin Hayatı ve Eserleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Uralgiray, Y. (1970). "Ahmed Şevki" *Doğu Dilleri*, 1/4, 213-260.

Uylaş, S. (2007a). Niḳâṭu'l-İltiḳâ' fî Eş'âri Kullun min Mehmed 'Âkif ve Ahmed Şevḳî. *Mecelletu Kulliyeti'l-Âdâb Câmi'atu'l-İskenderîye*, 590-609.

Uylaş, S. (2007b, Nisan). *Niḳâṭu't-Telâḳî fî Eş'âri Ahmed Şevḳî ve Mehmed 'Âkif.* Tercemetu'ş-Şi'ri'l-Ḥadîs̱.

Ürün, A. K. (1999, Nisan). "Ahmet Şevki'nin Şiirlerinde Osmanlı Devleti" Osmanlı Devleti Uluslararası Kongresi, Konya.

Ürün, A. K. (2002a). *1868-1932 Mısır'da Türk Bir Şair: Ahmet Şevki*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Ürün, A. K. (2002b). "Ahmet Şevki ve Mehmet Akif'te Ortak Unsurlar" *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2/7, 83-98.

Ürün, A. K. (2015). *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Ürün, A. K. (2018, Ekim). "Ahmet Şevki'nin Şiirlerinde Boğaziçi ve Marmara" Uluslararası X. Üsküdar Sempozyumu, İstanbul.

Yazıcı, H. (1997). "Mısırlı Bir Arap Şairi Ahmed Şevki ve Şiirlerinde Sultan II. Abdulhamid" *İlmî Araştırmalar*, 4, 179-192.

Yazıcı, H. (2008). "Ahmet Şevki, İkbal ve Yahya Kemal'in Endülüs'e Bakış Açıları" *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*, 1/5, 275-279.

Yıldız, A. (2021). "Modern Arap Edebiyatında Muâraza: Ahmed Şevkî-Hâşim er-Rifâî Örneği" *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21/1, 379-413.

Zidan, R. A. M. A. (2019). Ahmed Şevki ve Hafız İbrahim'in Şiirlerinde Türk İzleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.